

Tussen trauma en tolerantie.

Perspectieven op seksueel contact met kinderen in de context van kerk en geloof

R.Ruard Ganzevoort

Nederlands Theologisch Tijdschrift 53/2 (1999), 117-134.

SUMMARY

Adult-child sexual interactions provide a controversy for the church. Many experts argue that it should be regarded as sexual abuse. Advocates for the acceptance of pedophiles claim that these interactions are potentially beneficial. Through a comparison of publications from 1980 and 1998 and an analysis of one congregation confronted with adult-child sexual interactions, the author shows how various perspectives are present. These perspectives, with their inherent interests and position of power, define the meaning of the words employed (e.g., sexual abuse, perpetrator, child sexual development, intimate relation). The author claims that moral evaluation of the reasoning of any party involved should take into account its specific perspective. This critical analysis of power and perspectives is necessary for adequate ecclesial policy.

In dit artikel wil ik een bijdrage leveren aan de discussie over kerkelijk beleid rond seksueel misbruik en pedofilie. Met die twee woorden is de spanning aangegeven. Het lijkt of de aandacht voor slachtoffers van seksueel misbruik onherroepelijk ten koste moet gaan van pastorale aandacht en openheid voor mensen met een pedofiele gerichtheid. Door sommigen wordt echter gevraagd of elk seksueel contact van volwassenen met kinderen misbruikend is. In mijn bijdrage probeer ik te verhelderen welke perspectieven en belangen aan de orde zijn wanneer gesproken wordt over deze zaken.

De relevantie van deze verheldering blijkt uit de terugkerende discussies over seksueel contact met kinderen. Zo was er in het begin van 1998 heftige commotie in de Gereformeerde Kerken na de gefingeerde 'coming out' van dr. L.C. van Drimmelen dat hij pedofiel zou zijn. In december 1998 presenteerde de hervormde predikant Hans Visser het boek 'De andere kant van de medaille. Over de vraag: is pedofilie misbruik van kinderen?' In januari 1999 was op de gezamenlijke vergadering van synoden van de Samen Op Weg-kerken het kerkelijk beleid rond seksueel misbruik ter sprake, waarbij onder meer incest en pedofilie aan de orde kwamen.

De betrokkenen in deze voorbeelden huldigen verschillende standpunten. Daarbij horen ook verschillende termen. Zo is de uitdrukking 'seksueel misbruik', momenteel veel benut (ook door mij), duidelijk geladen met morele afkeuring en aandacht voor traumatiserende effecten; 'pedofilie' heeft meer de klank van begrip en tolerantie. Dat is niet voor niets. Het verschil komt op uit het verschillend perspectief. De ene term komt voort uit het perspectief van het kind, de ander uit het perspectief van de volwassene.

Ik zet mijn zoeken naar verheldering in bij de situatie waar het daadwerkelijk tot seksueel contact komt, omdat daar in het bijzonder de vragen opkomen. De meervoudigheid van perspectieven probeer ik te erkennen door een neutrale uitdrukking te gebruiken: 'seksueel contact met kinderen'. Ik teken daar onmiddellijk bij aan dat het voor mij (pastoraal en moreel) geen neutrale zaak betreft. Mijn doel is enerzijds recht te doen aan kinderen die het object van pedofiele verlangens zijn, anderzijds aan hen die deze verlangens kennen en behoefte hebben in hun eigenheid te worden herkend.

In mijn bijdrage analyseer ik de perspectieven in twee (enigszins arbitrair gekozen) tijdsbeelden waar iets zichtbaar wordt van de kerkelijke houding en reactie. Daarna beschrijf ik een praktijksituatie in een kerkelijke gemeente, waarbij ik ook kijk naar de religieuze lading en dynamiek. Telkens blijkt hoe centraal de gekozen perspectieven en de verschillende belangen zijn. Tenslotte trek ik enkele conclusies met het oog op de positiebepaling in het kerkelijk beleid.

TIJDSBEELD 1

Voor het eerste tijdsbeeld kijk ik naar publicaties in het tijdschrift 'GG, Maandblad over relaties en seksualiteit', uitgegeven door de Protestantse Stichting voor Verantwoorde Gezinsvorming. Deze keuze is deels ingegeven door de praktische overweging van beschikbaarheid van het materiaal. Het lijkt mij ook een zinvolle, omdat het tijdschrift (eerder verschijnend onder de titel *Gezond Gezin*) in een bepaalde periode vooral binnen de liberalere hoek van de protestantse kerken een m.i. aanzienlijke invloed had, zeker als het gaat om emancipatie in relaties en het doorbreken van taboes. Daarmee is niet gezegd dat het gepubliceerde aansloot bij de opvattingen van de meerderheid in die kerken. Wel schetst het een beeld van de kerkelijke context in die periode. Ik concentreer me op de nummers uit de jaren 1979-1981. In die periode verschenen negen artikelen die het onderwerp direct raken¹. In grote lijnen is het steeds dezelfde positie die door redactie en scribenten wordt ingenomen.

De Groot vertelt iets over de achtergronden van de net verschenen informatiebrochure over pedofilie. 'Het klimaat werd voor pedofiele mensen wat gunstiger en dank zij dat (iets toleranter) klimaat konden pedofiele mensen zich een beetje in de

¹ In volgorde van verschijnen: D. de Groot, 'GG-pamflet nr. 4: pedofilie', *GG, Maandblad over relaties en seksualiteit (GG)* 18(2) (1979), 7-9; F. Bernard, 'Pedofilie: enkele stellingen', *GG* 18(12) (1979), 15; J. Lievense, 'Sander', *GG* 18(12) (1979), 17-19; M. Möller, 'Dubieuze liefde', *GG* 19(10) (1980), 3-6; H. te Winkel-Komijn, 'Krijgt pappie geen nachtoen?' *GG* 19(10) (1981), 7; M. Zeegers, 'Zedelijkheidswetgeving op de helling', *GG* 20(4) (1981), 3-7; H. te Winkel, 'Misbruik', *GG* 20(4) (1981), 7-9; M. Zeegers, 'Seksuele contacten met afhankelijke personen en kinderen', *GG* 20(6) (1981), 9-12; J.R. Ferguson, 'De invloed van seksuele ervaringen bij kinderen', *GG* 20(10) (1981), 19-21.

openbaarheid wagen.' Hij benadrukt dat tegenover de vooroordelen over 'de kinderlokker' alleen heldere informatie kan worden gesteld. Hij wil het seksuele element in de pedofiele relatie niet verdoezelen, maar laten zien dat heel verschillende perspectieven bestaan bij ouders, pedofielen en omstanders. Het perspectief van het kind ontbreekt in dit rijtje, al wijst De Groot erop dat de visie op kinderseksualiteit van invloed is op een standpunt.

Bernard neemt als definitie die van het Nationaal Centrum voor de Geestelijke Volksgezondheid over: 'Pedofilie is de menselijke gedrevenheid die erdoor gekenmerkt is dat het zich aangetrokken voelen tot kinderen, ook in seksuele zin, als erg belangrijk wordt ervaren.' 'Een pedofiele relatie is gekenmerkt door wederkerige gevoelens van aantrekking tussen de jongere en de oudere.' Op basis van onder meer eigen onderzoek stelt hij dan: 'Pedofilie lijkt niet in de eerste plaats het probleem van de pedofiel te zijn; het is blijkbaar ook niet het probleem van het kind. Pedofilie is in de eerste plaats het probleem van de niet-pedofiel, van de maatschappij.' 'Met aanvaarding van het feit van de kinderseksualiteit vervalt het etiket pedofilie, ook in de medische diagnose en in de rechtspraak.'

De stellingname van Bernard wordt onmiddellijk gevolgd door een interview dat Lievense hield met een jongen van 18, die van zijn elfde tot zestiende levensjaar een seksuele relatie had met een man, achttien jaar ouder dan hij. Enkele citaten: 'Ik wist wel dat ik iets deed wat eigenlijk niet mocht. Maar toch heb ik er nooit spijt van gehad en ik heb me ook nooit bedreigd gevoeld. Zeker de laatste jaren niet. Ik vond het ook niet zondig wat ik deed. Wat ik ervaarde en leerde was heel bijzonder en heel fijn. Dat kon nooit zonde of verkeerd zijn. Bovendien, ik had het zelf uitgelokt.' Daarna beschrijft 'Sander' hoe hij het initiatief had genomen. Op de vraag hoe hij daartoe kwam zegt hij: 'Dat kwam door mijn broer (ruim zes jaar ouder dan Sander).' Die broer heeft van Sanders negende tot elfde jaar met grote regelmaat seksueel contact met Sander geïnitieerd. Als zijn broer verkering krijgt houdt dat contact op. 'Toen heb ik heel bewust contact gezocht met Henk' (de betrokken man). Het seksuele contact vindt in het geheim en buiten plaats. Sander vertelt het aan niemand, omdat hij beseft 'hoe ontzettend kwetsbaar Henk was'. Ook voelt Sander zich schuldig dat deze man zoveel voor hem doet en hij zo weinig terug doet. Pijnlijk is voor Sander de ontdekking dat Henk ook met andere jongens omgaat. Daar begint het afscheid, dat erop uitloopt dat hij Henk steeds meer mijdt. Zijn vriendin weet niets van deze voorgeschiedenis: 'Dat vind ik ook niet nodig. Bovendien zou het gevaarlijk voor Henk kunnen zijn. Ik heb hem toch al in de steek gelaten. Dus iets anders mag ik hem zeker niet meer aandoen.' Het grootste probleem ligt volgens Sander in het beëindigen van de relatie: 'Eigenlijk ben ik zelf op de vlucht gegaan, maar ik zie niet wat je anders moet doen.' Na het interview bezoekt Sander Henk nog een keer om uit te leggen waarom hij weg was gebleven. Ze gaan nog een keer met elkaar naar bed. Sander is blij dat Henk een nieuw vriendje heeft.

Ik heb van dit interview iets meer weergegeven, omdat de tekst vragen oproept. Tussen de regels door zijn tal van signalen te vinden die doen vermoeden dat de schijnbaar door Sander gewilde pedofiele relatie trekken van misbruik heeft. Dat begint bij de relatie met zijn broer, waardoor hij ernstig geseksualiseerd raakt en vervolgens wordt afgewezen als zijn broer verkering krijgt. In de relatie met Henk is sprake van een omgekeerde verantwoordelijkheid, waarvan betwijfeld kan worden of die past bij een jongen van zijn leeftijd. Verder geeft Sander verhuuld aan dat hij het in het begin wel als bedreigend heeft ervaren. Ook ziet hij weinig mogelijkheden een

einde te maken aan het seksuele contact. Uitgaande van de kennis van de gevolgen van seksueel misbruik voor jongens en de neiging van jongens zichzelf als initiatiefnemer te beschrijven, is dit interview wellicht eerder te zien als een nauwelijks geslaagde poging tot betekenisgeving aan seksueel misbruik dan als een bewijs dat kinderen een pedofiele seksuele relatie op prijs kunnen stellen. Op grond van de gepubliceerde tekst is daarover geen conclusie te trekken, maar vermoedelijk zou nu een veel kritischer beschouwing plaatsvinden.

Het zou overigens niet terecht zijn de indruk te wekken dat deze publicaties alles goedkeuren. Naar aanleiding van de wetswijzigingen op het vlak van de zedelijkheid voert Zeegers² wel een scherp betoog, waarbij hij nadruk op zedelijkheid in de wetgeving afwijst. 'Het toppunt van zedelijkheid in onze Nederlandse wetgeving werd bereikt gedurende de Duitse bezetting.' Hij schrijft echter ook: 'Vanzelfsprekend is het ontoelaatbaar, dat iemand gedwongen wordt seksuele handelingen te dulden of te plegen'³. In een boekrecensie over incest wordt ook duidelijk gesteld dat machtsmisbruik te allen tijde onacceptabel is en dat daar vooral het probleem ligt in de incestueuze relatie tussen een vader en een dochter⁴.

In de publicaties wordt homofilie als voorbeeld genomen⁵. Deze associatie van homofilie en pedofilie is een bruikbaar retorisch instrument in een situatie waar homofilie meer en meer geaccepteerd is. Problematisch is echter dat niet het onderscheid wordt erkend dat ligt in de vraag naar wederkerigheid en machts gelijkheid. Ook dreigt heteroseksueel gerichte pedofilie uit het gezichtsveld te verdwijnen. Op deze wijze wordt homofilie van een negatieve associatie voorzien en pedofilie geneutraliseerd.

Buiten dwang en geweld moet er ruimte zijn voor seksueel contact tussen volwassenen en kinderen, dat wil zeggen dat dezelfde norm van vrijwilligheid geldt als in relaties tussen volwassenen. Volgens Zeegers⁶ zijn gevallen van seksueel misbruik 'net zo min te vergelijken met pedofilie als verkrachting met een verloving.' Hij vindt dat seksueel contact met kinderen pas verboden mag worden als aangetoond is dat 'dit noodzakelijk is wegens duidelijke schade.' Die schade is volgens Zeegers echter het gevolg van de reactie van ouders en autoriteiten. Reagerend op een symposium met W.H.G. Wolters, die nadrukkelijk sprak over 'misbruik' en stelde dat alle seksuele contacten met kinderen beneden de twaalf jaar schadelijk zouden zijn, schrijft ook Te Winkel dat de paniekerige reactie van ouders het voor kinderen onbespreekbaar maakt. Ferguson tenslotte verslaat een symposium waar onder meer Th. Sandfort⁷

² Zeegers, 'Zedelijkheidswetgeving'.

³ Zeegers, 'Contacten'.

⁴ Te Winkel-Komijn, 'Nachtzoen'.

⁵ O.a. Zeegers, 'Contacten'.

⁶ ibidem

⁷ Blijkens een interview in *NRC*, 21-08-1996, 'Pedofilie is niet altijd seksueel misbruik', huldigt Sandfort globaal hetzelfde standpunt nog steeds: jongens die een pedofiele ervaring hebben gehad, kunnen dat juist als positief ervaren; onvrijwilligheid is wel een probleem en dat wordt schadelijker als er ook leeftijdsverschil is. Vgl. Th. Sandfort, *Het belang van de ervaring: Over seksuele contacten in de vroege jeugdjaren en seksueel gedrag en beleven op latere leeftijd*, Utrecht 1988

resultaten meldde van zijn onderzoek naar de effecten van een pedofiele relatie op het kind. Bepalend bleek de keuzevrijheid zoals die door het kind werd ervaren. Objectieve standpunten kunnen volgens Ferguson pas worden ingenomen 'wanneer ook gezocht werd naar methodes om uit te vinden wat de positieve, neutrale en negatieve gevolgen zijn van het onthouden van seksuele ervaringen aan kinderen.'

Het beeld dat uit deze publicaties oprijst is stellig niet representatief voor de algemene opinie in kerkelijk Nederland rond het jaar 1980. De redactie stelt zich meer dan eens op in een voortrekkersfunctie, waarmee de emancipatie van (kinder-)seksualiteit wordt nagestreefd en pedofilie als probleem verdwijnt⁸. Aangenomen mag worden dat de algemene kerkelijke opinie minder ruimdenkend was. Tegelijk is niet te ontkennen dat de emanciperende voortrekkers zaken bespreekbaar hebben gemaakt en hebben bijgedragen aan een tolerantere opstelling van grotere groepen in de kerk.

Evaluerend vanuit de huidige situatie, waarin de nadruk ligt op de schadelijke effecten van seksueel contact voor kinderen, is de weergegeven redenering als naïef en verdoezelend te kenschetsen. Het is verdoezelend als de auteurs termen als 'slachtoffer' met regelmaat tussen aanhalingstekens zetten. De begrippen 'homofilie' en zelfs 'kinderseksualiteit' worden retorische instrumenten: schijnbaar gericht op de ontplooiingsruimte van kinderen dient het laatste begrip om de ruimte voor volwassenen te vergroten. Het is naïef, wanneer schadelijke effecten en vrijwilligheid alleen op het eerste gezicht worden gezien, zoals in het interview met Sander. Men onderkent verder onvoldoende dat macht meer gedaanten kent dan alleen overweldiging.

TIJDSBEELD 2

Voor het tweede tijdsbeeld ga ik naar het begin van 1998. Op 10 januari verschijnt een ingezonden stuk in *Trouw*, geschreven door de Gereformeerde predikant L.C. van Drimmelen. Hij pretendeert zelf pedofiel te zijn en houdt een pleidooi voor meer pastorale aandacht en ruimte. De argumenten die hij gebruikt liggen in het verlengde van 'tijdsbeeld 1': nauwelijks of geen schade voor de kinderen. 'Het kan namelijk ook een zegen zijn een tijdlang voorwerp te zijn van oprechte en integere liefde.' De eerste reactie van de synodevoorzitter is begrijpend, al wijst hij daadwerkelijk seksueel contact met kinderen af.

Wanneer onder druk van de kritiek Van Drimmelen meldt dat hij de bekentenis slechts als stijlfiguur heeft gebruikt en er bovendien een directe verbinding blijkt te bestaan met een wegens seksueel misbruik veroordeelde pastoraal werker, ontstaat heftige commotie die leidt tot het aftreden van het synodebestuur. In de periode daarna wordt een grote hoeveelheid ingezonden brieven geplaatst, waarin veelal fel wordt geageerd tegen het kerkelijke onvermogen en de schijnbare steun van de kerk aan daders van seksueel misbruik. Interviews met de slachtoffers van de veroordeelde pastoraal werker bevestigen het beeld dat wel degelijk ernstige psychische schade is toegebracht. De dader zelf beschouwde zijn contact met de kinderen als uiting van genegenheid en herkende zich niet in termen als 'seksueel misbruik.'

⁸ Vergelijk L. Rouweler-Wuts, *Pedofielen; In contact of conflict met de samenleving?* Deventer 1976.

De opmerkingen van Van Drimmelen, dat het probleem bij een pedofiele relatie feitelijk ontstaat door negatieve reacties van ouders en omstanders, brengt ook pennen in beroering. In een aangrijpend stuk in *Trouw* van 23-01-1998 schrijven twee ouders onder andere: ‘Onze zoon voelde zich vies, probeerde zich er aan te onttrekken, kon er niet met ons, ouders, over praten, lag vaak te huilen in bed en voelde zich, zoals hij later zei, als een vis in een fuik. Bidden hielp niet, de “dominee”, zoals hij hem zag, kreeg hem steeds weer uit de kleren en terwijl deze pastor zijn gang ging, probeerde de jongen aan iets anders te denken. Zo raakte hij er van overtuigd dat God niet bestond.’ Een aantal slachtoffers van de veroordeelde pastoraal werker verzette zich in een interview tegen het beeld dat de pedofiel oog heeft voor het belang van het kind.

In de discussie mengen zich ook hulpverleners en andere deskundigen. Vrijwel unaniem beklemtonen zij de behoefte van kinderen aan bescherming en de ontoelaatbaarheid van seksueel contact, al wijzen ze ook op de noodzaak van pastorale aandacht voor en hulpverlening aan pedofielen. Verder constateren zij dat de kerken onvoldoende de manipulatieve redeneringen doorzien van daders van seksueel misbruik. Deze misbruikers stellen vaak dat hun seksuele handelingen uit liefde voortkwamen en dat wordt te na_ef als aannemelijk geaccepteerd.

In het proces is een keten van stellingnames op te merken die duidelijk maakt dat de veroordeling van de pastoraal werker de directe aanleiding is voor de commotie. De met hem bevriende predikant Huttenga wordt door slachtoffers verweten hen onder druk te hebben gezet hun aanklacht in te trekken en lijkt in een interview (*Trouw*, 13-01-1998) enige reserve bij het oordeel van de rechter te hebben. Hij trekt dat in in een ingezonden brief die een dag later verschijnt. Hij aanvaardt de kwalificatie ‘naïef’ en schrijft: ‘Mijn optreden is bepaald door machteloosheid: wanneer en hoe kun je ooit in alle zorgvuldigheid recht doen, zodat je over pedofilie kunt praten zonder te kwetsen of pijn te doen?’ Dezelfde naïviteit wordt verweten aan Van Drimmelen, die nauw contact heeft met Huttenga. Slachtoffers van de veroordeelde pastoraal werker herkennen in Van Drimmelens argumenten voor begrip voor pedofielen de redenering die de pastoraal werker gebruikte om de kinderen te manipuleren. Ook Van Drimmelen erkent kort daarop zijn naïviteit, waardoor hij slachtoffers over het hoofd heeft gezien. In de eerste reacties van de synodevoorzitter wordt evenmin doorzien dat de argumenten voor aanvaarding van pedofilie overeen komen met en in dit geval zelfs voortkomen uit de rationalisaties en manipulaties van een veroordeelde dader. De synodevoorzitter gaat echter uit van de betrouwbaarheid en integriteit van Van Drimmelen, zelfs na zijn (manipulatieve) gefingeerde ‘coming out’.

Vergelijking van de twee momentopnamen van seksueel contact met kinderen in de kerkelijke context maakt twee zaken duidelijk. Het eerste is dat er een verschuiving lijkt te zijn van een zoeken naar ruimte voor meer tolerantie naar een duidelijke afwijzing van seksueel contact van volwassenen met kinderen. Dat was vermoedelijk ook de communis opinio rond 1980. Het verschil ligt in het feit dat de deskundige voortrekkers toen pleitten voor rustige informatie en het doorbreken van vooroordelen. Nu stellen zij dat er zoveel bekend is over de schadelijke, traumatiserende gevolgen dat tolerantie van seksueel contact niet mogelijk is.

Het tweede dat opvalt is de overeenkomst in argumentaties. Dezelfde redenering die rond 1980 opgeld deed als een verlichte visie op seksualiteit met kinderen, wordt nu beschouwd (ontmaskerd?) als rationalisatie en manipulatie door daders en door mensen die uit betrokkenheid bij daders onvoldoende afstand hebben kunnen nemen.

Dat is vooral de direct betrokkenen in de affaire-Van Drimmelen verweten. Onvoldoende werd rekening gehouden met het web van schijnwaarheden vanuit het belang van de pedofiel / dader en met de belangen van de kinderen / slachtoffers. Tenslotte is de overeenkomst dat macht en machtsmisbruik als het onderscheidend criterium wordt gezien. Onduidelijk blijft opnieuw wat precies onder macht wordt verstaan.

DE ANDERE KANT VAN DE MEDAILLE

Nog geen jaar later, december 1998, verschijnt onder redactie van Hans Visser *De andere kant van de medaille. Over de vraag: is pedofilie misbruik van kinderen?*⁹ Hoewel er in de krant enige aandacht aan wordt geschonken, blijft de reactie beperkt tot een afwijzing van de kant van het moderamen van de Samen Op Weg-synode en enkele ingezonden brieven. Toch is het de moeite waard in te gaan op deze publicatie omdat weer dezelfde redeneringen opduiken.

De ondertitel van het boek van Visser lijkt direct verwant aan de thematiek van dit artikel. De vraag of pedofilie misbruik van kinderen is, wordt echter op een totaal andere manier aan de orde gesteld. Vanaf het voorwoord wordt gesteld dat 'iedere pedofiel worstelt in zijn leven met de keuze van de juiste omgangsvormen met een kind.' Met vermelding van de schade die kinderen door bepaalde seksuele contacten hebben opgelopen schrijft Visser dan: '... maar het gaat ons te ver om elke pedofiele handeling gelijk te stellen aan seksueel misbruik van kinderen.'

Hier begint de verwarring. De ondertitel van het boek leek nog een vanzelfsprekendheid. De retoriek ervan lijkt evident wanneer je parallelle vragen gaat stellen: 'is heterofilie verkrachting?' 'Is homofilie promiscuïteit?' In alle drie de gevallen wordt een seksuele gerichtheid in de vraagstelling geassocieerd met moreel twijfelachtig of laakbaar gedrag. Tegelijk is bij alle drie duidelijk dat de vraag ontkennend beantwoord moet worden. De seksuele gerichtheid is van een totaal andere orde dan de kwalijke uitwassen.

De verwarring wordt versterkt door het autobiografische verhaal van een anonieme pedofiel en de reacties van twee jongens met wie hij een vriendschappelijke (niet-seksuele) relatie heeft gehad. Deze verhalen vragen aandacht voor de eenzaamheid waar pedofielen in terecht komen door de sociale stigmatisering. De positieve (niet-seksuele) ervaringen die kinderen zouden hebben fungeren echter in het boekje als argument voor de aanvaarding van seksuele contacten.

Naast deze autobiografische elementen wordt in de bundel ingegaan op een aantal wetenschappelijke publicaties die zouden aantonen dat het wel meevalt met de schade die een kind opdoet aan seksueel contact met een volwassene¹⁰. Daaruit blijkt dat

⁹ H. Visser (red.), *De andere kant van de medaille; Over de vraag: is pedofilie misbruik van kinderen?* Rotterdam, 1998.

¹⁰ B. Ferguson & G. Goslinga, 'Seksuele ervaringen van jeugdigen; Nieuwe inzichten door Amerikaanse meta-analyses', in: H. Visser (red.) *Andere kant*, 67-72; G. Goslinga, 'Ingrijpende herziening van het begrip "seksuele kindermishandeling"', in: H. Visser (red.) *Andere kant*, 73-80. Zij gaan in op o.a. B. Rind & P. Tromovitch, 'A meta-analytic review of findings from national samples on psychological correlates of child sexual abuse', *The Journal of Sex Research* 34(3) (1997), 237-255.

mensen die seksueel misbruik hebben ervaren iets minder goed functioneren dan mensen die geen seksueel misbruik hebben ondergaan. De oorzaak van dit verschil ligt echter eerder in moeilijke gezinsomstandigheden dan in het seksuele contact met een volwassene. De kans op negatieve gevolgen is kleiner naarmate de jeugdige meer het idee heeft zich desgewenst aan de situatie te kunnen onttrekken, beter weet wat er op seksueel gebied te koop is en seksualiteit minder koppelt aan gevoelens van schuld en schaamte. Tenslotte wordt in dit boek gesteld dat kinderen ook zelf seksueel contact kunnen willen. Het probleem ligt vooral in de maatschappelijke en kerkelijke veroordeling, terwijl er in vroeger eeuwen in kerk en maatschappij wel ruimte voor was ¹¹. Deze combinatie van argumenten schetst een ander beeld dan bij onderzoekers en hulpverleners op het terrein van seksueel misbruik te vinden is. Die krijgen in het boek van Visser c.s. dan ook het verwijt de zaak te dramatiseren en feiten te negeren.

Terug naar de ondertitel van het door Visser geredigeerde boek. Ik heb al gewezen op de parallele vragen en de schijnbare onzinnigheid van de associatie van een seksuele gerichtheid met bepaalde uitwassen. Bij nader inzien is die associatie toch minder onzinnig, wanneer we ook de psychodynamiek en de cultuur in rekening brengen. Natuurlijk 'is' heteroseksualiteit geen verkrachting. De heteroseksuele cultuur met zijn sterke nadruk op verschillen tussen mannen en vrouwen, op veroveren en penetreren, kan - samen met de psychologische spanningen van mensen die aan die culturele rollen moeten beantwoorden - wel degelijk medeverantwoordelijk zijn voor het ontstaan van verkrachting. Net zo 'is' homoseksualiteit geen promiscuiteit. Toch kan de tegencultuur van de homoscene, als rebellie tegen het dominante heteroseksisme - samen met de psychologische spanningen van mensen die een alternatieve identiteit moeten opbouwen - wel degelijk bijdragen aan het ontstaan van promiscuiteit. Precies zo valt de pedoseksuele gerichtheid niet samen met misbruik van kinderen, maar kan - door het overwicht van volwassenen op kinderen en de andere betekenis van seksualiteit in de ontwikkelingsfase van het kind - een pedoseksuele handeling wel seksueel misbruikend zijn. Ook hier is de cultuur van belang. Uit de besproken onderzoeken blijkt dat meisjes vaker een negatieve reactie op seksueel contact met volwassenen melden dan jongens. Bij jongens is zelfs in 37 % sprake van positieve reacties ¹². Veronachtzaamd wordt dat jongens gesocialiseerd zijn om seksueel contact positief te waarderen en zichzelf als initiatiefnemer te beschrijven. Het benoemen van de eigen ervaringen als seksueel misbruik is dan ook een extra aantasting van hun mannelijke rol ¹³.

Tenslotte is er een fundamenteel verschil tussen pedoseksualiteit enerzijds en homo- / heteroseksualiteit anderzijds. Bij de laatste gaat het principieel om mensen in een vergelijkbare ontwikkelingsfase. Bij pedofilie gaat het principieel om gerichtheid op een andere ontwikkelingsfase. Unaniem (ook bij Visser c.s.) wordt macht als de centrale probleemfactor beschouwd. Dat betekent dat het machtsverschil dat inherent is aan de relatie tussen een volwassene en een kind de aandacht verdient. Vanuit het

¹¹ D. Mader, 'Religie en intergenerationele relaties; Acht verkennende aantekeningen', in: H. Visser (red.) *Andere kant*, 81-101.

¹² Goslinga, 'Herziening', 79.

¹³ R.R. Ganzevoort, 'Ongehoord ... ongezegd; Mannen, seksueel misbruik en geloof', *Praktische Theologie* 23(5) (1996), 488-508.

perspectief van een volwassen pedofiel wordt machtsverschil minder beklemtoond. Vanuit het perspectief van een kind is het steeds aanwezig.

PRAKTIJKBEELD

Hoezeer het perspectief van belang is blijkt ook in de praktijk. Ik beschrijf het proces dat zich in een kerkelijke gemeente afspeelt waar seksueel misbruik is geconstateerd. De beschrijving is gebaseerd op een aantal feitelijke situaties die ik ken uit de praktijk. Vanwege de gevoeligheid van het materiaal heb ik er één gefingeerde casus van gemaakt.

Het speelt zich af in een protestantse gemeente, gemiddeld van omvang en kerkelijke signatuur. Dat wil zeggen dat er binnen de gemeente mensen van verschillende stromingen, geloofsbelevingen, leeftijden en kerkelijke betrokkenheid zijn. Op een bepaald moment blijkt dat een 45-jarige man uit de gemeente gedurende ongeveer een jaar met een kind van de jeugdclub seksueel contact heeft gehad. Deze jongen, zeven jaar oud, vertelt het uiteindelijk aan zijn moeder, die, geschokt, met haar man een ouderling inschakelt. Twee ouderlingen confronteren de man met de beschuldiging. Hij geeft toe dat er wellicht een grens is overschreden maar meent dat het uiteindelijk allemaal vrij onschuldig was. Er wordt ook direct een aanklacht ingediend en het justitiële proces wordt in werking gezet.

Binnen een week wordt de gemeente geïnformeerd op een avond, waar ook hulpverleners bij aanwezig zijn. De gemeente reageert aangeslagen. Het advies van de hulpverleners aan de kerkenraad en gemeente is zich zoveel mogelijk neutraal op te stellen. Voor de jongen en zijn ouders wordt psychologische hulp ter beschikking gesteld, evenals voor de man. In eerste instantie lijkt hiermee adequaat op de situatie te zijn gereageerd. Na enige weken komen bij de jongen de emoties los en houdt hij op de man in bescherming te nemen. Na verloop van enkele maanden blijkt verder dat er grote spanningen binnen de gemeente ontstaan. Onderlinge verwijten worden scherp uitgesproken, de scheidslijn tussen verschillende leeftijdsgroepen en tussen groepen met een verschillende geloofsbeleving wordt steeds sterker gevoeld en de communicatie zakt naar een dieptepunt. Diverse gemeenteleden onttrekken zich aan de kerk.

In gesprekken die worden gevoerd met een extern adviseur blijkt vooral dat onvoldoende rekening is gehouden met de emotionele gevolgen en met de verschillende perspectieven die aan de orde zijn. Zo is er het perspectief van de jongen en zijn ouders, van de man en zijn inmiddels bejaarde ouders, die ook lid zijn van de gemeente, van hulpverleners, justitiële autoriteiten en kerkenraad, van gemeenteleden die nauwe banden hebben met het gezin van de jongen of juist met de man enzovoorts. Vanuit de verschillende perspectieven is er sprake van een verschillende situatie, waarin verschillende belangen en religieuze motieven aan de orde zijn.

Vanuit het perspectief van de jongen, zijn ouders en mensen die op hen zijn betrokken is er sprake van seksueel misbruik en een dader. Tegen zijn wil of in elk geval zonder dat hij zelf het gevoel had een keuze te kunnen maken om het contact te beëindigen, was hij deel van een geseksualiseerde relatie. Het primaire belang van de jongen is veiligheid en erkenning. Daardoor ontstaat voor hem ruimte, dat wil zeggen dat hij niet steeds wordt geconfronteerd met de dader, maar de gelegenheid krijgt om te ontdekken wat zijn eigen keuzen en wensen zijn. Voordat hij zelfs maar toe komt

aan het verwerken heeft hij een veilige omgeving nodig, ook in de kerk. In afgeleide zin geldt dit ook voor diegenen die zich met hem verbonden voelen. Het beschaamde vertrouwen raakt ook hen en ook zij hebben behoefte aan veiligheid en ruimte, al zal de mate verschillen met de jongen en zijn ouders.

Vanuit het perspectief van de man is er sprake van een intense genegenheid en warmte in de relatie met de jongen, die ook in seksuele zin gestalte kreeg. Gedurende de relatie heeft hij geen dwang of geweld gebruikt maar enkel liefde getoond. Het feit dat de jongen de ontmoetingen niet vermeed, het gezellig leek te vinden en zich coöperatief opstelde, versterkte het vermoeden dat er sprake was van wederkerigheid. Bovendien zijn er geen vergaande seksuele handelingen gepleegd; het bleef beperkt tot strelingen en masturbatie. De man voelt zich dan ook onrecht aangedaan wanneer een zo ernstige aanklacht wordt ingediend. Het belang van de man is te worden erkend en gerechtvaardigd als een mens die volwassen bemint en wil worden bemind.

Vanuit het perspectief van de ouders van de man en mensen die met hen meeleven is er nog weer een andere situatie. Zij hebben te maken met een tegenstrijdig belang. Enerzijds willen ze hun zoon beschermen; anderzijds willen ze hun eigen plaats in de gemeente niet verspelen, wat zou dreigen als ze het te zeer voor hun zoon opnemen. Dat verklaart hun opstelling waarbij ze zich duidelijk uitspreken over de fouten die hun zoon heeft gemaakt, maar tevens zeggen dat hij nu eenmaal labiel is en niet geheel toerekeningsvatbaar. Op hun aanraden vraagt de zoon vergeving aan de gemeente voor de veroorzaakte onrust.

Dat is vanuit het perspectief van de kerkenraadsleden een waardevolle stap. Zij erkennen ook dat door de daden van de man de gemeente schade is aangedaan. Het verzoek om vergeving wordt positief ontvangen. De kerkenraad wil niets liever dan herstel van de harmonieuze situatie die bestond voor het seksueel contact aan het licht kwam. Natuurlijk is er begrip dat de jongen en zijn familie nog niet in staat zijn te vergeven maar de rest van de gemeente moet die stap wel zetten.

Hoe de zaken verder verlopen zijn laat ik in het midden. Er zijn genoeg verhalen van positieve en dramatisch negatieve uitkomsten¹⁴. Voor dit moment is het voldoende zicht te krijgen op de veelheid aan perspectieven. Dat wordt nog eens aangescherpt door de persoonlijke achtergronden van alle betrokkenen. Er zijn er bij die zelf misbruikt zijn of ten opzichte van anderen over de schreef zijn gegaan. Zij kunnen uit die achtergrond komen tot een scherp oordeel of juist tot begrip. Anderen hebben een familievete meegemaakt en kunnen niet verdragen dat mensen niet in staat of bereid zijn te vergeven op het verzoek van de man. Deze lading bepaalt mede het perspectief dat wordt ingenomen maar zorgt ook voor een emotionele betrokkenheid die afwijking van dat perspectief bijna onverdraaglijk maakt.

¹⁴ Voorbeelden in C. Holderread Heggen, *Sexual abuse in christian homes and churches*, Scottsdale (Pa) 1993; toegespitst op grensoverschrijding door pastores: E. Burkett, & F. Bruni, *A gospel of shame; Children, sexual abuse, and the christian church*, New York 1993; G. van Dam & M. Eitjes, *Een pastor moet je toch kunnen vertrouwen; Over seksueel misbruik door pastores*, Zoetermeer 1994; N.M. Hopkins & M. Laaser (red.) *Restoring the soul of a church; Healing congregations wounded by clergy sexual misconduct*, Collegeville (MN) 1995; L.K. Graham, 'Healing the congregation; The dynamics of a congregation's process of recovery from its minister's sexual boundary crossing with parishioners', *Pastoral Psychology* 44(3) (1996), 165-183.

RELIGIEUZE DYNAMIEK

Globaal kunnen drie perspectieven met bijbehorende belangen en behoeften worden onderscheiden. Het eerste gaat uit van termen als seksueel misbruik en traumatisering. Dit is het perspectief van het slachtoffer en van hen die met hem of haar solidair zijn. In dit perspectief is de ander dader of pleger. De primaire behoefte bestaat uit veiligheid en erkenning van het aangedane onrecht. De overschrijdingen worden dan ook benadrukt. Het tweede perspectief gaat uit van termen als relatie, liefde, pedofilie. In dit perspectief is de ander geen slachtoffer maar partner. Hier bestaat de primaire behoefte uit erkenning en rechtvaardiging. Het belang dat hieruit voortvloeit ligt eerder in acceptatie; overschrijdingen worden niet als zodanig benoemd. Als ze al worden erkend is er een verklaring of excuus voor. Het derde perspectief is dat van de buitenstaander die neutraal wil blijven. Overschrijdingen worden wel erkend maar het primaire belang is herstel van de harmonie. Vanuit dit perspectief wordt gestreefd naar bemiddeling.

Het is voor de kerkelijke context aantrekkelijk voor het derde perspectief te kiezen. Identificatie met de aangeklaagde is niet wenselijk maar ook solidariteit met de aanklager niet. Identificatie met de aangeklaagde kan immers leiden tot een verbreding van de aanklacht naar de kerkelijke context zelf. Solidariteit met de aangeklaagde betekent dat onder ogen moet worden gezien hoe kwetsbaar en onveilig de context is geweest. De veiligste positie en met het oog op herstel van de rust meest gewenste, is die van neutrale buitenstaander. Het advies van de hulpverleners in het beschreven praktijkgeval werd dan ook dankbaar ontvangen. Zoals uit het vervolg blijkt, is dit echter ten diepste geen neutraliteit. Het verzoek om vergeving, dat de man tot de gemeente richt, wordt door de kerkenraad en een deel van de gemeente gebruikt als oplossing van het probleem. Daarmee is de relatie tussen deze man en de gemeente schijnbaar hersteld. De jongen, zijn familie en de mensen die met hen meelevens voelen zich in de kou gezet.

Wat het in een kerkelijke context ingewikkeld maakt, is enerzijds dat de verschillende betrokkenen bij dezelfde gemeenschap behoren, anderzijds dat er een religieuze lading mee komt. De religieuze betekenisgeving verschilt opnieuw afhankelijk van het ingenomen perspectief. Voor de man is er sprake van vergeving, zelfs als het besef van zonde slechts beperkt is doorgedrongen. Door die vergeving is hij 'vrij man' en kan hij zijn plaats in de gemeente weer innemen. Diezelfde vergeving staat voor de buitenstaanders in dienst van het herstel van de vrede en de verdraagzaamheid en wordt dan ook met klem aanbevolen aan de rest van de gemeente. Voor de jongen en zijn familie is vergeving vooralsnog geen begaanbare weg. Of ze een alternatieve religieuze betekenis kunnen vinden (bijvoorbeeld de strijd tegen onrecht) hangt voor een deel af van de vraag welke religieuze taal binnen de gemeente aanvaardbaar is. Meegaan in het discours van vergeving kan echter voor slachtoffers zeer schadelijk zijn¹⁵.

De context van religieuze taal is niet neutraal. Ze wordt bepaald door het ingenomen perspectief. Daarbij is van belang dat zowel bij daders als bij slachtoffers en omstanders een ingewikkelde dynamiek is aan te treffen in de geloofsbeleving. In de

¹⁵ Zie R.R. Ganzevoort, 'Klem tussen schuld en vergeving; Rol en recht van het slachtoffer', In: C. Houtman e.a. (red.) *Ruimte voor vergeving*, Kampen, 1998, 147-158.

eerste reeks publicaties over godsdienst en incest werd dat wat de slachtoffers betreft vooral gezocht in het beeld van God als vader, dat door misbruik van de patriarchale macht van de vader geïdentificeerd is¹⁶. Met het onderkennen van andere (ook vrouwelijke) daders en het waarschijnlijk eveneens hoge aantal mannelijke slachtoffers verliest deze eenzijdige verklaring veel van haar plausibiliteit¹⁷.

De religieuze dynamiek bij slachtoffers heeft te maken met een aantal fundamentele aspecten van de persoonlijkheid en de relationele verbondenheid. Hoewel grondig onderzoek op dit punt nog verre van voldoende is, zijn er in elk geval aanwijzingen dat zaken als vertrouwen, veiligheid, gevoel van eigenwaarde, de betekenis van het eigen lichaam, zinvolheid van het bestaan, intimiteit en dergelijke in de kern zijn beschadigd¹⁸. De veronderstelling is gewettigd dat deze beschadiging ook in de beleving van de relatie met God doorwerkt. Wanneer slachtoffers op dit fundamentele niveau niet in staat zijn tot bevredigende omgang met zichzelf en anderen mag niet worden verwacht dat de beleving van de relatie met God ongeschonden blijft.

De religieuze dynamiek bij daders is onder meer beschreven door Hegger¹⁹. Hij onderscheidt drie fasen. Tijdens de voorbereiding van het misbruik worden godsdienstige opvattingen gebruikt om het slachtoffer te imponeren, intimiteit te creëren en gehoorzaamheid aan te leren, waarbij identificatie van de dader met de autoriteit van de bijbel kan worden gebruikt. Tijdens het misbruik wordt de zich afhankelijk opstellende dader eisender en gebruikt hij godsdienstige opvattingen om de zorg van het slachtoffer veilig te stellen. De autoritaire dader wordt dreigender en gebruikt godsdienstige opvattingen om het slachtoffer te kleineren en geheimhouding af te dwingen. Als het misbruik naar buiten komt kan ontkenning worden gelegitimeerd door God als getuige aan te roepen. Bij confrontatie met de feiten toont de dader mogelijk onderdanigheid, 'bekering', 'opluchting' en een 'nieuw begin'. Inhoudelijk is er vaak een vraag om vergeving maar daarmee stelt de dader nog steeds voorwaarden en regels en behoudt zo de macht.

¹⁶ W. van Hoeve-de Jager, *Pastoraat en incest*, Gorinchem 1994; A. Imbens & I. Jonker *Godsdienst en incest*, Amsterdam 1991(3)

¹⁷ Naar schatting wordt minstens 10 % van de mannelijke bevolking als kind of volwassene slachtoffer van seksueel misbruik. Zie o.a. T. van Dijk e.a., *Huiselijk geweld; Aard, omvang en hulpverlening*, Den Haag (Ministerie van Justitie) 1997; S. Dijkstra, *Bij stukjes en beetjes; Mannen die als kind seksueel misbruikt zijn*, Utrecht 1996; H. Julius & U. Böhme, *Sexuelle Gewalt gegen Jungen; Eine kritische Analyse des Forschungsstandes*, Göttingen 1997(2); M.P. Mendel, *The male survivor; The impact of sexual abuse*, Thousand Oaks 1995.

¹⁸ Zie onder meer Dijkstra, *Stukjes*; Ganzevoort, 'Ongehoord'; D. Lisak, 'The psychological impact of sexual abuse; Content analysis of interviews with male survivors', *Journal of Traumatic Stress* 7(4) (1994), 525-548; B.R. McLaughlin, 'Devastated spirituality; The impact of clergy sexual abuse on the survivor's relationship with God and the church', *Sexual addiction & compulsivity* 1(2) (1994), 145-158; S.J. Rosetti, 'The impact of child sexual abuse on attitudes toward God and the Catholic church', *Child abuse and neglect* 19(12) (1995), 1469-1481; A.L. Veerman, *Bang voor God; De contouren van een theologie van de gekwetste mens aan de hand van een onderzoek naar de pastorale behoeften van vrouwen die in hun jeugd slachtoffer zijn geworden van seksueel misbruik*, Kampen 1998 (Doct.scr. ThUK).

¹⁹ A. Th. Hegger, 'Gebruik van godsdienstige opvattingen door daders van seksueel misbruik', *Psyche en Geloof* 8 (1997), 65-74; Vgl. J.C. Borst, *Gij zijt die man; Een onderzoek naar de pastorale zorg voor incestdaders*, Leiden 1995.

Het beeld dat oprijst uit de verschillende gegevens, is dat religieuze betekenissen voor slachtoffers problematisch of moeilijk toegankelijk zijn, maar daarentegen makkelijk door de dader gebruikt kunnen worden. Gevreesd moet worden dat op dit punt in veel kerken onvoldoende zorgvuldigheid wordt betracht, waardoor de kans groter is dat argumenten en rationalisaties van de dader worden overgenomen. Ook voelen veel slachtoffers zich in de kou staan door de onvoldoende zorgvuldige taal en procedures en door het ontbreken van een adequaat pastoraal beleid. Bovendien is, zoals in de beschreven praktijksituatie, de begeleiding van de rest van de gemeente vaak onvoldoende, zodat extra spanningen kunnen ontstaan.

Fundamenteel is de vraag naar de verschillende perspectieven en de macht van betrokkenen om het eigen perspectief voorrang te doen krijgen ²⁰. Dat vraagt om een voortdurende kritische hermeneutiek, zeker waar het proces wordt ingekleurd met religieuze termen. Het gebruik van een religieus discours (al dan niet expliciet) en de specifieke gestalte daarvan (vergeving, recht, liefde enzovoorts) dient met argwaan te worden geanalyseerd. Het gaat niet alleen om de vraag of een bepaalde religieuze positie is gelegitimeerd door de kerkelijke of theologische traditie. Minstens zo belangrijk is de vraag welk perspectief ermee wordt bekrachtigd, van wie de belangen worden gediend en van wie de macht wordt hersteld of instandgehouden.

POSITIEBEPALING

Na deze hermeneutisch-empirische analyse van machtsprocessen is een morele positiebepaling mogelijk en nodig. Die positiebepaling dient voort te vloeien uit de analyse van de diverse perspectieven die aan de orde zijn. Uiteindelijk komt het ook neer op een keuze tussen erkenning, rechtvaardiging en bemiddeling. Die keuze hangt samen met de ingenomen positie van identificatie met de mindermachtige / het slachtoffer, de meermachtige / de dader of de 'neutrale' omstander.

Het bepalen van deze keuze is te formuleren in termen van 'recht'. Met dat begrip wordt het accent gelegd op de criteria die gehanteerd worden bij de positiebepaling. Ik doel met het woord 'recht' niet op het 'recht hebben', wat ik zie als een individualiserende benadering die vraagt naar het recht van een persoon om vervulling te vinden van de eigen behoeften en verlangens. In die benadering dreigt het belang van de meermachtige te prevaleren en wordt hoogstens een limitering aangebracht door het beschikkingsrecht van de mindermachtige. In plaats daarvan kies ik voor het begrip 'recht doen'. Dat is een principiële relationele benadering waarmee alle betrokkenen worden geroepen en in staat gesteld verantwoordelijkheid op zich te nemen voor de eigen keuzes en de leefruimte van de ander ²¹. Dat betekent in concreto dat het belang van de mindermachtige van meet af aan moet worden veilig gesteld.

'Recht doen' als beslissend criterium bij de beoordeling van perspectieven vraagt om een zorgvuldige beoordeling van een concrete situatie en de bijbehorende machtsverhoudingen. Daaruit volgt een specifieke invulling voor de verschillende

²⁰ A.A. Hughes, 'Sexual abuse; Helping the church recognize and respond to victims', *Pastoral Psychology* 45(2) (1996), 119-127.

²¹ H. Luther, *Religion und Alltag; Bausteine zu einer Praktischen Theologie des Subjekts*, Stuttgart 1992.

betrokkenen. Voor de volwassen pedofiel betekent het dat de keuzevrijheid en leefruimte van het kind wordt gerespecteerd. Dat wil zeggen dat het belang van het kind in zijn of haar eigen ontwikkeling voorop dient te staan. Met de huidige stand van inzicht in de mogelijke gevolgen betekent dat een afzien van seksuele contacten met kinderen. Voor het perspectief van het kind dat slachtoffer is (geweest) van seksueel misbruik kan het criterium gemakkelijk worden misverstaan, omdat het in het misbruik en de voorgeschiedenis ervan geleerd heeft gericht te moeten zijn op het belang van de ander en daardoor in de grenzen van de persoonlijke integriteit is beschadigd. Hier moet het accent dan ook liggen op de ruimte voor eigen keuzes.

Voor de kerkelijke (en breder: sociale en maatschappelijke) context is het criterium 'recht doen' hanteerbaar om te komen tot een morele stellingname die uitmondt in de bescherming van de mindermachtige en confrontatie van de meermachtige. Het wijst de richting van een kritisch analyseren van de macht, en maakt voor de concrete kerkelijke praktijk duidelijk dat voorrang dient te worden gegeven aan de mindermachtige.

Kerkelijk beleid dat wordt gevoerd naar de maatstaf van het 'recht doen' zal kritisch staan ten opzichte van seksuele contacten van volwassenen met kinderen. Tegelijk zal in dit beleid maximale ruimte worden gegeven voor de pastorale zorg aan mensen met een pedofiele gerichtheid die afzien van deze seksuele contacten. Voor hen geldt in sterke mate dat zij in kerk en samenleving tot de mindermachtigen behoren. Het stigma dat hen treft is in de afgelopen jaren toegenomen, mede onder invloed van de publiciteit rond seksueel misbruik. Van kerken mag verwacht worden dat erkenning van het onrecht dat bepaalde groepen hebben ondergaan niet leidt tot een onrechtvaardige stigmatisering van anderen.

PEDOFILIE OF SEKSUEEL MISBRUIK

Elke standpuntbepaling ten opzichte van pedofilie hangt af van het ingenomen perspectief. De argumenten die gebruikt worden in pleidooien voor tolerantie worden vanuit het perspectief van slachtoffers beschreven als rationalisaties en manipulaties door daders van seksueel misbruik. Het is derhalve van belang steeds het eigen perspectief te expliciteren, en in de discussie rekening te houden met de perspectieven van anderen. Dat maakt het mogelijk te zoeken naar de grens tussen pedofilie en seksueel misbruik.

Een eerste aanduiding van de grens tussen pedofilie en seksueel misbruik ligt in de al dan niet gepleegde handelingen. Men kan met recht pedofilie definiëren als de menselijke gedrevenheid die is gekenmerkt door het zich aangetrokken voelen tot kinderen ook in seksuele zin. Zolang de mens met deze gedrevenheid niet overgaat tot seksuele contacten met kinderen is er geen sprake van seksueel misbruik. Zodra die pedofiele relatie wel tot stand komt, bestaat tenminste het gevaar dat het kind dit op het moment zelf of achteraf als een grensoverschrijding ervaart. Dan is er wel sprake van misbruik.

Een tweede aanduiding van de grens ligt in de omschrijving van seksualiteit. Herhaaldelijk wordt aandacht gevraagd voor de kinderlijke beleving van seksualiteit. Waar dat gebeurt dient kritisch gevraagd te worden naar het perspectief van waaruit die aandacht wordt gevraagd en wiens belang ermee wordt gediend. Kinderseksualiteit betekent iets heel anders voor de pedofiel die geïnteresseerd is in seks met kinderen

dan voor het kind dat ruimte en vrijheid heeft om in een eigen tempo en in adequate relaties seksualiteit te ontdekken. Spreken over kinderseksualiteit betekent dan ook iets anders voor wie primair solidair is met het mindermachtige kind, dan voor wie neutraal wil blijven of de kant van de meermachtige pedofiel kiest. Zo kan de wrange situatie ontstaan dat een beroep op de spontane ontwikkeling van seksualiteit bij kinderen kan worden gebruikt door volwassenen die hun eigen seksuele bevrediging vervullen in contact met kinderen.

Een derde - en meer adequate - aanduiding van de grens ligt in de analyse van de machtsverhoudingen. Onbetwistbaar lijkt mij dat de verhouding tussen een volwassene en een kind intrinsiek is bepaald door machtsverschil en afhankelijkheid. Juist wanneer daar sprake van is, komt het er op aan duidelijk te maken of men bij een beoordeling het perspectief van de meermachtige, of dat van de mindermachtige inneemt. Vermeende neutraliteit werkt onwillekeurig in het voordeel van de meermachtige.

Op grond van de verkenningen in dit artikel pleit ik er voor analyse van de machtsverhoudingen in een concrete situatie centraal te stellen. Wel moet dan rekening worden gehouden met de veelkleurige verschijningsvormen van de macht, van subtiele manipulaties door genegenheid en vriendelijkheid tot gewelddadige overheersing. Ook moet bedacht worden dat slachtoffers van seksueel misbruik vaak geneigd zijn hun eigen aandeel te benadrukken om onmachtgevoelens op te heffen. Wanneer zij bovendien al eerder geseksualiseerd zijn, zoals in het aangehaalde interview met 'Sander', kan seksueel initiatief dat uitgaat van het kind hen brengen in een relatie die toch als misbruikend moet worden beoordeeld. Concreet moet dan ook gevraagd worden of een kind voldoende ruimte heeft zich aan de verlangens van en seksuele contacten met volwassenen te onttrekken en welke instrumenten gebruikt worden om die ruimte te verkleinen of te vergroten. Voor de duidelijkheid herhaal ik nog eenmaal dat bij de huidige inzichten in de gevolgen voor de ontwikkeling van kinderen iedere pedoseksuele handeling moet worden afgewezen.

CONCLUSIE

Voor adequaat kerkelijk beleid rond seksueel misbruik en pedofilie is het nodig oog te krijgen en te houden voor alle betrokkenen. Wanneer de verschillende perspectieven uiteengelegd worden, kan positie worden ingenomen. Het doel is recht te doen aan een ieder, maar dat betekent iets anders voor betrokken kinderen dan voor mensen met een pedofiele gerichtheid; voor slachtoffers van misbruik is het iets anders dan voor daders. Essentieel in de analyse van de situatie is de machtsverhouding, die kritisch beoordeeld dient te worden vanuit het criterium van het 'recht doen'.